

KINALIZÂDE ALİ EFENDİ'NİN SİYASET VE DEVLET ANLAYIŞI

Yrd.Doç.Dr. Metin İŞÇİ*

Ünlü ahlakçı ve büyük bilgin Kinalızâde Ali Efendi (H. 916) 1511 yılında Isparta'da doğdu. Tam ismi ve künyesi şöyledir. Alaaddin Ali İbni Emrullah İbni el Hinnayi. Dedesi Abdülkadir Hamidî sakalını kına ile boyadığından, onun soyundan gelenler Kinalızâde diye şöhret bulmuştur¹. Dedesi bir ara Fatih'e Şehzadelğinde hocalık etmiş, fakat Sadrazam Mahmut Paşanın muhalefeti yüzünden bu görevden azledilmiştir. Ali İbni Emrullah, ilk tahsiline akrabası Kadri Efendi'den ders alarak başladı. Daha sonra İstanbul'a giden Ali Çelebi, o zamanın liselerinden olan Mahmut Paşa Medresesinde müderris (Profesör) Sinan'dan daha sonra Atik Ali Paşa Medresesi'nde Merhaba Efendi'den, Davut Paşa Medresesinde ise, Çivizâde Muhittin Efendi'den ders almıştır. Bunu takiben o zamanın üniversitelerinden olan Sahn-ı Seman'a giderek, orada özellikle Kara Salih Efendi'den çeşitli bilimler öğrendi². Bu arada Kuran-ı Kerim ile pek çok Hadis ezberledi. Hat sanatında usta olup, etkili hitabeti ve kuvvetli bir hafızası vardı. (H.945) 1530 yılında Üniversiteden mezun oldu.

Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin aracılığı ile Kanunî Süleyman'ın yaptırdığı Edirne'deki Hüsamiye Medresesine Müderris olarak tayin edildi. O zamanlarda, Kanuni'nin ordunun çeşitli alanlarındaki eleman ihtiyacı için açtığı bu bilim yuvasına tayin edilmek için çok büyük bir ilmî kudret ile yüksek bir üne sahip olmak gerekirdi. Ali Efendi'nin buraya tayin edilmesinden dolayı, bilim alanında çok ünlü biri olduğu anlaşılmaktadır. Kendi oğlu Hasan Çelebi'nin bu konuda yazdığı Tezkiretüşşüera adlı eserde Ali Efendi'nin ilimde, tefsirde ve hadiste çok ileri seviyede olduğu

* Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi.

¹ **İslam Ansiklopedisi**, MEB Basımevi, C. 6, İstanbul, 1985, s. 709.

² **Rehber Ansiklopedisi**, Türkiye Gazetesi Ya., C.12, İstanbul, 1993, s. 5.

belirtilmektedir³. Bu arada Kınalızâde Ali Efendi'nin Kanuni Süleyman'ın oğullarından Mustafa ve Selim'e ders verdiği bilinmektedir.

Birçok Medresede görev yapan Kınalızâde, Süleymaniye Medresesi'nde Müderrislikten sonra sırayla Şam, Kahire, Bursa ve İstanbul kadılığı ile Anadolu Kazaskerliği yaptı (H.571).

Arapça, Farsça, Edebiyat, Tefsir ve Hadis ilminde eşi bulunmayan Kınalızâde Ali Efendi bu dillerde şiirler yazmış, Ali Mahlasını kullandığı şiirleri bir Divanda toplanmıştır. Ayrıca Felsefe ile Ahlak üzerinde çok çalışmış Ali efendi bu konuda önemli eserler vermiştir (H.579). Bu gerçeğe göre Kınalızâde Ali Efendi 32 yaşından 54 yaşına kadar tam 22 sene Müderrislik yapmıştır. (H.979)da 2. Selim ile beraber Edirne'ye gitmiş orada Nikris (kalp romatizması)'den Ramazan Ayı'nın altısında vefat etmiştir (1571). Kabri İstanbul yolu üzerinde Seyit Celâlî Türbesi civarında Vâki Nâzır Çeşmesi yanındadır. Cenaze namazında Büyük bir âlim topluluğu bulunmuştur. Kınalızâde'nin adına şu tarih düşülmüştür (Kınalızâde Yudi Gur Ab-ı Hayatından (H.979)⁴.

Eski hal tercümeleleri müelliflerinden Atai'ye göre, Kınalızade Ali Efendi bir Yahudi doktorun zehirli bir ilaç ile ağrıyan yerlerini ovması sonunda ölmüştür.⁵

1. Kınalızâde'nin Eserleri

Kınalızâde genellikle ahlakla ilgilenmesine rağmen bir çok konuda eserler vermiştir. Bunlar:⁶

- 1- Ahlak-i Alai
- 2- Tecrid Haşiyesi
- 3- Mevakıf Haşiyesi
- 4- Durer ve Gurer Haşiyesi
- 5- Kalemîye Rısalesi
- 6- Seyfiyye Risalesi
- 7- Divan
- 8- Tabakat-ı Hanefiye

³ Mehmet Ali AYNİ, **Türk Ahlakçıları**, İstanbul, 1939, s. 82.

⁴ **Bursalı Mehmet Tahir Efendi Osmanlı Müellifleri** (Sadeleştiren: A. Fikri YAVUZ, İsmail Özen), C. I. s. 371.

⁵ **İslam Ansiklopedisi**, MEB. Basımevi, C. .6, s. 709.

⁶ Haz. Abdulkadir ÖZCAN, **Şakayık-ı Numaniye ve Zeyilleri**, C. 1, Çağrı Ya., İstanbul, 1989, s. 559.

- 9- Bedrettin Guzzi ile Tefsir Tartışmaları
- 10- Ulemadan Şah Efendi İle Vakfa Ait Konuşmalar
- 11- Beyzaviye Haşiyesi
- 12- Keşsafa Haşiyesi

Kınalızâde Ali Efendi bunların dışında Fen ve Hikmet ilminde de otorite sahibiydi. Felsefeyi incelemiş, fakat bozuk olan felsefî akımlara kapılmamıştır. Çok ünlü olan ahlak-ı Alai adlı eseri, Aristo'nun Nicomachus ahlakını da içine almakta ve Kant'a gelinceye kadar filozofların bir çoğu tarafından kabul edilmiş olan eudomenisme (mutluluk ahlakı) örnek olarak alınmıştır.⁷

2. Kınalızâde'nin Siyaset Görüşü

Kınalızâde'ye göre bir cemiyetin iyi ve sağlam temellere dayanabilmesi devlet ve devlet başkanının özelliklerine bağlıdır. Ona göre siyaset ikiye ayrılır.

1- Fazilet (erdem)'e dayalı siyaset. Buna Kınalızâde siyaset-i Famme diyor. Bunun anlamı tam ve olgun yönetimdir.

2- Fazilete dayalı olmayan siyaset. Bu siyaset insanlar arasındaki üstünlük düşüncesine dayanmaktadır. Ondan dolayı buna eksik siyaset denir. Kınalızâde'ye göre fazilete dayalı siyasette yöneticinin gayesi Allah'ın ahlakı ile bezenerek toplumu mutluluğa ulaştırmaktır. İkinci tür siyasette ise yöneticilerin üstünlük duygusu ve nefsinin isteklerine uyarak görevini ihmal etmesi, içki ve eğlenceye düşmesi konu edinilmiştir. Bunun sonunda toplumda başıboşluk ve her türlü kötülük yayılır. Faziletli yönetici, adalete sarılıp halka yaklaşarak dost imajı verirken, ikinci tür yönetici ise zulme sarılarak halkını kul ve köle gibi görür. O, davranışlarını kötülüklerle doldurarak kendini şehvete kaptırır. Kamu huzuru denen asayiş, güven halk arasında sevgi ve saygı ile adalet, iffet ve hoşgöründen eser kalmaz. Kamunun kötülüklerinden olan korku, ıstırap, kıskançlık, düşmanlık, hırsızlık, ihanet, kıtlık vb. kötülüklerle, halkı birbirinden uzaklaştıran her türlü çözümlenemeyen faktörleri ortaya çıkar.⁸

Halk genellikle devlet yöneticilerini örnek alır ve ona uyar. Bundan dolayı devlet adamının iyi veya kötü oluşu halkı etkiler. Halkın durumu idareci ve yöneticisinin davranış, yaşayış ve niyetine bağlıdır. Devlet ve

⁷ AYNİ, s. 87.

⁸ Haz: Ahmet KAHRAMAN, **Kınalızâde Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı**, Tercüman Ya., No. 69, İstanbul, 1976, s. 188.

hükümetle devlet başkanlığı, Allah'ın bazı kullarına hediyesidir. "*İnsanı yeryüzünde kendimize halife yaptık*" mealindeki ayetin anlamı budur.

İyi bir devlet adamı küçük büyük, kuvvetli zayıf her türlü isteği değerlendirir. Ürkek adımlarla huzuruna gelen her istek sahibinin dileğini kabul eder. Bu makama ulaşmış bir kimsenin işleri düzene sokması ve adaleti yerine getirmesi "mülkün dinle beraber olduğunu ileri süren görüş uyarınca" devlet uzun ömürlü halkı ise mutludur. Bir devlet başkanının ülkeyi iyi yönetebilmesi için yedi özelliği taşıması gerekir. Bunlar:

- a- İşleri düzenli yürütmek ve çalışkan olmak ⁹
 - b- Görüş ve düşüncelerinde isabetli olmak
 - c- Kararlı olmak
 - d- Büyük olaylar ve sıkıntılara karşı dayanıklı olmak
 - e- Zengin ve tok gözlü olmak
 - f- Orduya ve halka kendisini sevdirecek, onları kendisine bağlamak
 - g- Tanınmış ve soylu bir aileden gelmek (nesep ve soy özelliği)
- a. *İşleri düzenli yürütmek ve çalışkan olmak*

Kınalızâde'ye göre devlet yöneticisi ülkenin emniyeti, adalet ve siyâsetin dengesi için hem dünya, hem de ahiret işlerinde gayretli olmalıdır. Bunun sağlanabilmesi için, ordunun ve halkın devlet emirlerine saygılı olması gerekir. Bu emir ve yasaklara, diğer devlet yöneticilerinin de uyması lâzımdır. Devlet başkanı, kuvvet ve kudretini ülke sınırlarını genişletmek ve devlet düşmanlarını yok etmek yönünde kullanmalıdır. Devlet nimetlerinin çokluğu ve hayatın zevkleri onu, devlet ve vatan düşmanları ile savaşmaktan alı koymamalıdır. Şunu unutmamak gerekir ki, gerçek devlet adamının gayesi saltanat olmayıp "*İradesi güçlü ve yüce Allah'ın huzurunda hak meclisinde*" olduğunu unutmamalıdır.¹⁰

b. *Görüş ve Düşüncesinde İsbetli Olmak*

Bunu sağlamak için devlet yöneticisinde iki özellik olmalıdır.

a) Akıllı ve zeki olmak. Devlet adamının isabetli karar vermesi ve geleceği önceden görmesi için öncelikle akıllı olması lazımdır. Çünkü akıllı

⁹ KAHRAMAN, *Kınalızâde*, s. 191-204

¹⁰ Ahmet DAVUTOĞLU, *Kuran-ı Kerim Meali*, Kamer Suresi ayet 55, s. 530

olmak olaylar arasındaki ilişkiyi aniden bulmayı sağlarken, zekâ da çevreye karşı duyarlı olmak ve ona hakim olma özelliği kazandırır.

b) Tecrübeli olmak. Bu özellik olayları birbiriyle karşılaştırma ve sıkıntıların çözümünü kolaylaştırır. Böylece zamandan tasarruf edilmiş olur. Şayet devlet başkanı tecrübe kazanacak yaşta değilse, ona tarih kitaplarından geçmiş olayları okumak lazımdır. Çünkü tarih ders alınacak olaylarla dolu olduğundan okuyanlara tecrübe kazandırır.

c. Kararlı Olmak

Kınalızâde'ye göre devlet yöneticisi bir işle ilgili gerekli çalışmaları yapıp karar verdikten sonra bundan vazgeçmemelidir. Çünkü devlet başkanının kararları, milleti ilgilendirdiğinden basit ve küçük hesaplar yüzünden bunlardan vazgeçmemek lazımdır. Yoksa, devlet düşmanları ile bazı kötü niyetli çevreler harekete geçerek ülkede kargaşa yaratabilirler. Devlet başkanındaki azim ve sebat özelliği kuvvet ve tedbire dayanmalıdır. Çünkü sağlam olmayan karar ve ihtiyatsızlıktan başarısızlık doğar. Tedbirsiz kararda ısrar etmek lüzumsuz ve yersiz bir inat ve kuru bir kibirden başka sonuç getirmez. Tarihte nice hükümdarlar inat ve direnmeyi sebat zannederek, hem kendisini ve hem de askerini perişan ederek, ülkesine zararlar vermişlerdir. Bundan dolayı aklı başında ve olgun devlet başkanına yakışan, kararlar kuvveti birleştirmek ve olaylar hakkında önceden araştırma yapmaktır. Başarıya ulaşmak için, karar ve sebatla zayıflık göstermemek ve lüzumsuz yere inat etmemek gerekir. Çünkü azim faziletlerin en üstünüdür. Buna güzel bir örnek verecek olursak Abbasi halifesi Memun sakalını yolmak ve gül yemek hastalığına yakalanmıştı. Onun bu hastalığını hiçbir doktor tedavi edemedi. Daha sonra devlet tecrübesi ile donanmış bir vezir, sultanın bu hastalığının kararsızlıktan kaynaklandığını bunun en güzel ilacının ise azim ve sebat olduğunu somut örneklerle kabul ettirerek hükümdarı tedavi etti.

d. Büyük Olaylara ve Sıkıntılara Katlanmak ve Sabretmek

Devlet yöneticilerinin en büyük özelliğini sabır ve sıkıntılara karşı dayanıklı olmakta gören Kınalızâde bu özelliği şöylece açıklamaktadır. Bir işte acele etmek millete ve ülkeye tamiri güç zararlar getireceğinden, hükümdarlar bu davranışlardan uzak durmalıdır. Çünkü sabır acıdır, ama meyvesi tatlıdır. Ayrıca sabır ve sıkıntılara katlananlar, sonunda rahat ve mutlu olurlar. Sabreden devlet başkanları halkından saygı görürken Allah tarafından da başışlanmış olurlar.

e. Zengin ve Tokgözlü Olmak

Kınalızâde'nin yaşadığı dönemlerde zenginliğe çok önem verildiğinden kendisi de bu konuyu devlet başkanının özellikleri arasına almıştır.

Ona göre devlet yöneticileri zengin olurlarsa halkın malına göz dikmezler. Çünkü, her türlü devlet gelirleri ile vergiler onların elindedir. Zenginliğin devlet başkanlığı için önemli bir şart sayılmasının sebebi devlet hazinesi ve malını israf etmemek ve kişisel mal elde etme duygusundan uzak durmak içindir. Kınalızâde'ye göre bunun doğrusu devlet yöneticilerin millet malını harcamada aşırı cimri veya israfçı olmaması yönündedir. Zira, fazla cimrilik devlet işlerini yapan görevlilerin nefret ve bölünmelerine zemin hazırlarken, isyan ve karışıklıklara da sebep olur.

İsraf ise, devlet işlerinde son derecede zararlıdır. Lüzumsuz yerlere ve işlere harcama yapmak, lüzumlu olan harcamalar için kaynak yokluğunu meydana getireceğinden halkın çözülmesini hazırlar. Bundan dolayı devlet yöneticilerinin halkın huzuru için kaynakları isabetli kullanmaları gerekir.

f. Ordu ve Halka Kendini Sevdirerek Onları Kendine Bağlamak

Tarihte meydana gelen olaylar göstermiştir ki devletine karşı gelen komutan ve yöneticilerin bu davranışları devlete zarar verdiği gibi kendileri de perişan olmuşlardır. Kudretli ve akıllı yöneticilere yakışan şey, asker ve devlet adamlarından bir hoşnutsuzluk ve kıpırdanma hissedildiğinde, olaya derhal el koyarak çözüme ulaşmaktır. Bunun da en etkili ilacı cesarettir.

g. Tanınmış ve Soylu Bir Aileden Gelmek

Eskiden soy ve tanınmışlığa çok önem verildiğinden Kınalızâde de, bu düşüncenin dışında kalmamıştır.

Ona göre soylu olmak bir devlet adamı için zaruri değil, fakat faydalıdır. İnsanlar yaratılışları gereği, kendileriyle her bakımdan eşit olan insanlara karşı saygı göstermek istemez. Kargaşa ve başkaldırı bundan kaynaklanır. Sonunda halk huzursuzluğa düşer. Baba ve dedeleri tanınmış olan kişiler devlet yönetimine geçince huzursuzluk kaybolur. Osmanlı devletinin uzun süre devam etmesinin sebebi yöneticilerin derin bir soy ve asalet özelliği taşımasındandır. Devlet hayatında askerlerin yönetime saygı ve bağlılığı, yöneticilerin edepli davranışları sonunda devletin kudreti üç kıtaya yayılmıştır. Fitne ve bozgunculuğun ilacı, bütünlük saygı ve bağlılıkta gizlidir.

Bir takım isyan ve başkaldırıların kaynağına bakıldığında, halkın ve bazı devlet görevlilerinin itaatsizliği görülür. Bunu önlemek için, herkese hakkını vermek ve hakettiği şekilde davranmak gerekir. Çünkü adalet ve düzenin sağlanması haksızlığın önlenmesine bağlıdır. Düşmanlık ve zıtlaşmanın önlenmesi için, devlet adamlarının görevlerinden gelişi güzel olarak uzaklaştırılmaması gerekir. Fitne ve bozgunculuğun önlenmesi bu kurallara uymakla sağlanır.

3. Kınalızâde Ali'nin Devlet Anlayışı

Kınalızâde'ye göre bir devletin kurulması, bir toplumun aralarında anlaşarak yardımlaşmaları ve bir bedenün organları gibi olmaları ile mümkündür. Çünkü toplumda her insanın kendine düşen bir görevi vardır. Fertler bir araya gelince bu kuvvet büyür. Bu şekilde bir araya gelen bir topluluk dağılık olan topluluklara her zaman üstündür ve onları mağlup eder.

Devletin en önemli elemanı toplumdur. Tecrübe ile sabittir ki bir devleti meydana getiren elemanlar yardımlaşma duygusu içerisinde iseler o devlet her türlü tehlikeden korunmuş demektir. Eğer devlet fertlerinde ayrılık duygusu bulunursa o devlet çabucak yıkılır.

Bu açıdan bakıldığında devlet başkanı bir doktor gibidir. Halk ise bedene benzer. Nasıl ki doktorun beden hastalıklarını bilmesi gerekirse devlet başkanı da ülkenin uyumluluktan ibaret olan sağlığını bilmesi lazımdır. Tedavi yolları burada gizlidir. Devlet düzenini sağlamanın yolu da budur. Bilgi ve tecrübeyi uygulama alanına sokup ülkede düzenin devamını sağlamak ve şayet bir kargaşalıkla hastalık meydana gelmişse onu yok etmek yöneticinin olgunluğu bilgi ve uygulamadaki doğruluğunun ölçüsüdür.

Tecrübeli kimselerin görüşlerine göre devletin korunması ve devamı iki şarta bağlıdır.

- a)Devlet adamları arasındaki anlaşma
- b)Düşmanlar arasındaki anlaşmazlık

Akıllı devlet adamı düşmanları arasına fikir ayrılıkları sokarak onların bir araya gelmesini önler. Tarih bunun örnekleri ile doludur. Mesela: Aristo'nun büyük İskendere tavsiyesi sonucunda İskender, İran hükümdarı Darius'un oğulları arasında fikir ayrılıkları meydana getirerek saltanatını sağlamlaştırmıştı. Tavaif-i Mülük (beylikler) olayı, İskenderin saltanatının müslüman ülkeler arasında 400 yıl devam etmesini sağlamıştır.

Kıralızâde'ye göre devletin devamı için devlet başkanının adaletli olması lazımdır. Çünkü adalet insanların devlete güvenini arttırdığı gibi, devlet hazinesinin dolmasını sağlayan en önemli kaynaklardandır. Çünkü devlet hazinesi ülkenin kalkınmasından dolayı dolar. Sonunda devlet maldan, halk ise zenginlikten pay alır. Bunu sağlamanın yolu da, halkı devamlı meşgul etmek yani işsizliği önlemekte gizlidir.

Akıllı devlet yöneticisi, içinde bulunduğu saltanat ve kudretten dolayı gururlu olmamalıdır. Bir gün bu imkânların hepsinin elinden gideceğini düşünmeli ve yerli yerinde harcama yapmalıdır. Adaletin şartı herkese eşit davranmaktır. İnsanlar kâinatı meydana getiren dört eleman gibidir. Bunlar arasındaki eşitlik bozulunca dünya yok olur ve cemiyetin düzeni sağlanamaz. Bu elemanlar ateş, hava, toprak ve sudan ibarettir. Cemiyeti de bir bedene benzetecek olursak onun esas elemanlarının da dört olduğunu görürüz. Bu elemanlar:

- 1- a) Ulema ve hukukcular
- b) Yazarlar ve iktisatçılar
- c) Doktorlar ve şairler
- d) Astronom, astrolog ve mühendisler

Canlı hayatında su ne ise devlet hayatında da bu elemanlar odur. Aslında her canlı sudan yaratılmıştır.¹¹

2- Savaşçılar: Bunlar ülkenin iç ve dış güvenliğini sağlarlar. Savaşçı sınıfın devlet hayatında gereken ilgiyi görmemesi halinde huzur ve otorite bozulur. Buna bir örnek verecek olursak, insanda sıcaklık ve ateş ne ise devlet hayatında da savaşçılar odur.

3-Ticaretçiler: Cemiyet hayatının düzenini sağlamak için tüccar denen bir takım insanlar uzak mesafelerden aldıkları malları halkın hizmetine sunarlar. İnsan için hava ne ise devlet içinde tüccarlar o derecede hayati öneme sahiptir.

4- Ziraatla uğraşanlar (sanayiciler): Bunlar halkın her türlü ihtiyacını sağlarlar. Ondandır dolayı diğer elemanların hepsinden önemlidirler. Tabiat ve insan hayatında toprak ne ise devlet hayatında sanayiciler odur.

Bu dört eleman arasındaki denge devlet hayatında hiçbir zaman bozulmamalıdır. Nasıl ki bedende bulunan organlardan birinin diğerleri

¹¹ Bu görüş daha önce Abdera okulu üyelerinden Empedokles (M.Ö. 483-424) te Anasır-ı Erbaa (dört eleman) şeklinde görülmektedir. Bak. WEBER, Felsefe Tarihi.

üzerinde üstünlük sağlaması hastalığa sebep olursa, bu elemanlar arasındaki üstünlük de aynıdır. Mesela herkes Ziraatla uğraşsa askeri güç zayıflar, asker ticarete başlarsa düzen bozulur.

Buradan anlaşılması gereken şey, devletin devamı için halk arasındaki her sınıfın birbirini desteklemesi gerekir. Bu yardımlaşma bir fazilet dağılımı gibidir. Mesela: Çiftçilerin fazileti çalışma yoluyla yardımlaşmak, ticaretçilerin fazileti birbirini ekonomik yönden desteklemek, hükümdarların fazileti ileri görüşlü olmak, askerlerin fazileti ülkeyi tehlikelerden korumak, dindarların fazileti ise doğru öğütlerle halkı bütünleştirmektir.

Kınalızâde'nin devlet anlayışına göre devlet halka eşit davranırken onları kabiliyetlerine göre değerlendirmelidir. Kabiliyet açısından insanlar beş gruba ayrılır.

1- Kendisi hayırlı olan ve hayrı başkasına tavsiye edenler. Bunlar gerçek din alimleri ve Allah yolunda ter dökenlerdir. İyi niyetli devlet adamların bunlarla ilgilenmesi ve tavsiyelerine uyması lazımdır. Zira bunlar devletin feyz kaynağıdır.

Amaçları dünya menfaati sağlamak olan bilim adamları ile, başkalarının sırtından geçinmeyi meslek haline getirmiş olan sahte dervişler bunların dışındadır. Devlet adamı insanları iyi tanıyarak karşısında boyun büken bilim adamı taslaklarına değil, zamanını bilimle uğraşı içinde geçiren gerçek bilim adamını korumalıdır. Bir yönetici düşünün ki yakınları rezil ve ahlaksız kimselerdir. O devletin yıldızı, artık batmaya yüz tutmuş demektir.

2- Kendilerine özel hayır özelliği taşıyan yaratılışı mükemmel insanlar. Bunlar devlet tarafından korunması gerekenlerdir.

3- Ne hayırlı ve ne de şerli yani faydasız kimseler. Devlet başkanının bunları himayesine alarak eğitmesi ve iyiye yöneltmesi lazımdır. Böylece bu tür kişiler kontrol altına alınarak devletin başına sıkıntı olmazlar.

4-Yaratılışları gereği kötü ve zararlı olanlar. Bunların zararları kendilerinedir. Bu özellikleri herkes tarafından bilindiğinden başkalarına zarar veremezler. Böyle insanlar eğitim yoluyla topluma kazandırılmalıdır. Bunun yolu da, bu tür insanları bazen korkutmak bazen de hoşgörüde bulunmaktır.

5-Yaratılıştan kötü ve zararlı olan insanlar. Herkese zararı olan bu tür insanlar, insanlığın en sefil olanlarıdır. Bu grubun kötülükleri yaygın

değilse onlarla hoş geçinmek gerekir. Şayet kötülükleri yaygın ise onlara engel olunmalıdır.

Kötülüklerin ortadan kaldırılması için üç tedbir lazımdır.

- a) Hapsetmek
- b) Hücreye kapatmak
- c) Sürgün etmek

Bu tür insanların öldürülmeleri yanlıştır. Toplumda tepkilere sebep olabilir.

Devlet hayatında en önemli devamlılık eşitliğe bağlıdır. Eşitliğin temel şartı herkesin kabiliyeti oranında korunması ve yardım görmesidir. İyilikler ise üç türdür.

- a) Huzur ve selâmet
- b) Maldan pay vermek
- c) Cömertlik

Her insana bu üç elemandan hakkı kadarını vermek ve bu konuda kusur etmemek gerekir. Devlet adamlarının bir kısmı bazı insanları ayırır ve gözetirse diğerlerinin kin tutmasına ortam hazırlanır. Uyanık ve akıllı devlet adamlarının birçok vicdanlı ve adaletli habercileri olmalıdır. Böylece devlet halkın durumundan, zayıfların ve haksızlığa uğrayanların halinden haberdar olmuş olur. Devletin gücünü devam ettirmesi bazen harplerle mümkündür. Harp hiledir. Yalnız zulüm değildir. Erliğin onda dokuzu hile yapmaktır. Yalnız şunu iyi bilmek lazımdır. Kamcının yettiği yerde sopaya başvurmamalıdır, sopanın gücünün yettiği yerde ise kılıç ele alınmamalıdır. Bunların çözemediği noktada artık savaş kaçınılmazdır. Eğer düşman barış teklif ediyorsa inat etmemeli ve anlaşma yönüne gitmelidir. Fakat anlaşma rahatlığına kapılarak tedbiri elden bırakmamak ve baskından korunmak gereklidir.

Devlet başkanı kararlı ve güçlü olmalıdır. Bundan dolayı etrafındakilere her zaman aynı şekilde davranmalıdır. Savaş meydanında iltifat gösterilip savaş sonunda hazineye kilit vurulursa devlet yalnızlığa itilerek işleri zorlaşır.

Olgun insan seviyesine ulaşmanın yolu, insanlarla bir arada yaşamak ve onlarla yardımlaşmaktır. Yardım ve faydalanmanın yolu ise insanlar arasındaki sevgi ve anlaşmadır. Eskiler derler ki: İnsanın olgunluğu etrafındaki yağcılarla değil, dostlarıyla ölçülür. Çünkü dostluk sevginin en büyüğüdür. Gerçek dost sayı ile değil kötü günde koşanlarla belli olur.

Halkın çoğunluğunun kişisel arzu ve çıkarları peşinde koştuğunu devlet adamları unutmamalı ve onlara fazlaca karışmamalıdır. Filozoflar bu açıdan insanları yemeklere konan sebzelere benzetirler. Bu sebzeler biber, nohut ve pirinçtir. Eğer bunlardan yemeğe fazla koyulursa lezzet bozulur, az konulduğu zamanda ise yemeğin suyu artar. Bir kimseyi dost edinirken öncelikle anne babası ve ailesi ile ilişkilerine bakmalıdır. Eğer onlara saygısızlık ediyorsa kendisinden uzaklaşılmalı sevgi ve itaat gösteriyorsa ona yaklaşmalıdır. Devlet adamı geleceği aydınlığa götürmek için kötü insanların en önemli özelliğinin sözünde durmamak ve nimetleri inkar etmek olduğunu unutmamalıdır. Bundan dolayı devletin geleceği için yöneticiler, zevk ve safa peşinde koşan, saz ve sözle uğraşan kimseleri dost edinmemelidir.

Filozoflar derler ki, sevginin ilacı sözünde durmaktır. Zira dostun sıkıntısına çözüm bulmamak, dostluk bedeninin hastalanması demektir.

Devlet adamları kendini üstün gören kimselerden uzak durmalıdırlar. Çünkü kibirlige karşı büyüklük göstermek en büyük sadakadır. Ona karşı alçak gönüllü davranmak ise, kibrini artırmaktır. Bunu iyi değerlendiren devlet adamları kendisine uzanan fakir ve dilencilerin elini boş çevirmez. Eğer bir şey vermek istemiyorsa onları azarlamamalı ve güzel sözle uğurlamalıdır. Çünkü her hayır bir kemale sebep olur.

KAYNAKÇA

1. AYNİ Mehmet Ali, **Türk Ahlakçıları**, İstanbul, 1939.

2. **Bursalı Mehmet Tahir Efendi Osmanlı Müellifleri** (Sadeleştiren: A. Fikri YAVUZ, İsmail Özen), C. I.
3. DAVUTOĞLU Ahmet, **Kur'anı Kerim Meali**.
4. **İslam Ansiklopedisi**, MEB Basımevi, C. 6, İstanbul, 1985.
5. **İslam Ansiklopedisi**, MEB. Basımevi, C. 6.
6. KAHRAMAN Haz: Ahmet, **Kınalızâde Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı**, Tercüman Ya., No. 69, İstanbul, 1976.
7. ÖZCAN Haz. Abdulkadir, **Şakayık-ı Numaniye ve Zeyilleri**, C. 1, Çağrı Ya., İstanbul, 1989.
8. **Rehber Ansiklopedisi**, Türkiye Gazetesi Ya., C.12, İstanbul, 1993.
9. Sami Şemseddin, **Kamusu Alem**.